

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

ТКАЧЕНКО Тарас Васильович

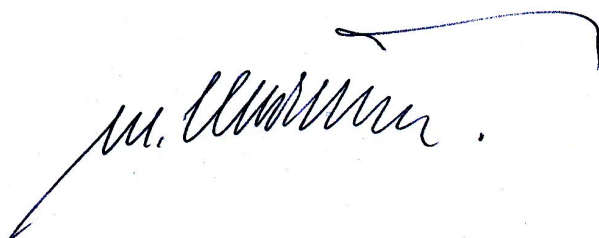
УДК 378.6.614.8:378.147:004(477.83-25)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Вінниця – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності, Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Міністерство освіти і науки України, м. Львів.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент,
Коваль Мирослав Стефанович,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, перший проректор, м. Львів.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Грязнов Ігор Олександрович,
Національна академія державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, начальник докторантури, м. Хмельницький;

кандидат педагогічних наук, доцент,
Кадемія Майя Юхимівна,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доцент кафедри інформаційних технологій в освіті, м. Вінниця.

Захист відбудеться “15” вересня 2009 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32).

Автореферат розіслано “12” серпня 2009 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Інтеграція України в Європейський простір невід’ємно пов’язана з якістю національної системи освіти, її конкурентоспроможністю, відповідністю вимогам Болонської конвенції. Глобальний процес, який відбувається на наших очах, створює безпрецедентні можливості для розвитку людини, більш ефективного вирішення багатьох фахових, економічних, соціальних і побутових проблем.

Система професійної підготовки фахівця служби цивільного захисту Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (МНС) містить процес засвоєння знань і вмінь, якими йому необхідно оволодіти та застосовувати у подальшій практичній діяльності. Зростаючі вимоги до підготовки фахівців (зокрема, за напрямом “Пожежна безпека”) вимагають постійного оновлення навчально-виховного процесу з метою формування професійної компетентності фахівців, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій, інноваційних методик. Використовувати ці можливості зможуть лише ті, хто буде мати необхідні знання та вміння орієнтуватися в новому інформаційному просторі, оскільки набуті професійні знання можуть втрачати актуальність та потребувати оновлення шляхом застосування нових підходів до вирішення професійних питань. Актуальність проблеми формування професійних знань та вмінь майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності зумовлена тим, що умови роботи МНС вимагають значної кількості професійних якостей, які дозволяють їм приймати ефективні рішення у надзвичайних ситуаціях, наприклад, під час виникнення пожеж, катастроф, стихійних лих, коли йдеться не тільки про оптимальне використання матеріальних і фінансових ресурсів, а, насамперед, про життя людей, у тому числі й дітей.

Проблемам упровадження й ефективного застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті присвячено чимало теоретичних та експериментальних праць, вітчизняних і зарубіжних педагогів, психологів, дидактів, методистів, фахівців з комп’ютерної техніки, практичних працівників. Окремі питання цієї проблеми розкрито в працях В. П. Безпалька, В. Ю. Бикова, М. Й. Варія, А. Ф. Верланя, Б. С. Гершунського, С. У. Гончаренка, Р. С. Гуревича, Ю. О. Дорошенка, О. П. Євсюкова, М. І. Жалдака, М. Ю. Кадемії, М. С. Коваля, М. М. Козяра, А. Д. Кузика, В. М. Кухаренка, Ю. Д. Маргуліса, Ю. І. Машбиця, Л. І. Мельнікова, П. І. Образцова, Є. М. Полат, І. В. Роберт, І. В. Рубан, С. О. Сисоєвої, П. В. Стефаненка, Н. Ф. Тализіної, О. К. Тихомирова, С. Н. Трапезникова, А. В. Шматко, Г. В. Щербак та ін.

Вивчення психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень, аналіз матеріалів конференцій, досвіду підготовки кваліфікованих фахівців служб цивільного захисту дозволили виявити таке. Перед вищими навчальними закладами МНС України постало важливе завдання – виховати і підготувати майбутніх офіцерів підрозділів МНС, які могли б активно включитися в якісно новий етап розвитку сучасного суспільства, котрий пов’язаний з інформатизацією. Розв’язання цього завдання значною мірою залежить як від технічного обладнання навчальних закладів сучасною комп’ютерною технікою,

створенням та розвитком єдиного освітнього середовища навчального закладу, наявного навчального демонстраційного обладнання, методичного супроводу, так і від готовності курсантів до сприйняття засобів нових інформаційно-комунікаційних технологій.

Нині основна мета навчання у ВНЗ МНС зводиться не стільки до підготовки вузькопрофільних фахівців для конкретної сфери діяльності, скільки до розвитку особистості фахівця безпеки життєдіяльності (БЖД), підвищення його професійної компетентності. В Україні та інших країнах проведено низку серйозних досліджень, присвячених обґрунтуванню різноманітних аспектів процесу підготовки майбутніх фахівців у різних сферах професійної діяльності, у тому числі й сфері БЖД.

Професійне навчання у ВНЗ МНС України має поєднувати традиційні та інноваційні професійно орієнтовані технології навчання, оскільки, самі ІКТ не придатні для комплексного розв'язання дидактичних питань побудови навчального процесу. Все це передбачає доцільність розробки, обґрунтування та експериментальної перевірки методики формування професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Зокрема, малодослідженими залишаються система науково обґрунтованого впровадження комп'ютерних навчальних програм у зміст підготовки; добір адекватних форм і методів навчання; ефективність організаційно-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх офіцерів МНС України за рахунок упровадження в навчально-виховний процес сучасних ІКТ.

Отже, є потреба в розв'язанні суперечності між необхідністю формування професійної компетентності в майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності у ВНЗ МНС у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін і обмеженими можливостями її формування шляхом використання традиційних дидактичних засобів і моделей навчання курсантів.

Зважаючи на соціальну значущість і практичну необхідність підготовки майбутніх фахівців БЖД, ураховуючи актуальність та доцільність цієї проблеми в умовах становлення і розвитку національної системи освіти, практичне значення для соціально-економічного розвитку України, недостатню теоретичну розробку зазначеної проблеми, нами обрано тему дисертаційного дослідження: ***“Формування професійної компетентності майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій”***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертаційну роботу виконано за тематичним планом науково-дослідної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (ЛДУБЖД) за темою “Розробка моделей, методик та засобів вдосконалення професійної підготовки фахівців підрозділів МНС з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій” (РК №0107U009841); кафедри педагогіки та практичної психології ЛДУБЖД за темою “Розробка моделей, методик та засобів вдосконалення професійної підготовки фахівців підрозділів МНС з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій” (протокол № 3, від 14.03.2007 р.).

У дослідженні враховано вимоги Законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національної доктрини розвитку освіти в Україні із впровадження

сучасних інформаційних технологій як пріоритету розвитку освіти, Законів України “Про Концепцію Національної програми інформатизації”, “Про національну програму інформатизації”, “Положення про організацію навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах”, інших нормативних актів МОН і МНС України, що регламентують діяльність вищих навчальних закладів.

Тему дисертації затверджено вченою радою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (21.02.2007 р., протокол №7) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (29.01.2008 р., протокол № 1).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити зміст та організаційно-педагогічні умови застосування інформаційно-комунікаційних технологій для формування професійної компетентності майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності у ВНЗ МНС України.

Робоча гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що формування професійної компетентності в майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності у ВНЗ МНС України засобами ІКТ буде ефективнішим, якщо під час вивчення дисциплін циклу професійної (професійно орієнтованої) та практичної підготовки забезпечити реалізацію таких організаційно-педагогічних умов: дидактичне проектування, конструювання і реалізація професійно орієнтованих засобів ІКТ на основі моделювання професійної діяльності фахівців безпеки життєдіяльності із урахуванням кваліфікаційних вимог до випускників ВНЗ МНС України; побудова навчального процесу із застосуванням ІКТ на основі професійно орієнтованих технологій з метою формування вмій і навичок приймати оптимальні рішення або пропонувати варіанти їх розв’язку у надзвичайних ситуаціях; використання “Психолого-тренувального центру підготовки пожежних та аварійно-рятувальних команд” (ПТЦ) для навчання і тренінгу особового складу пожежно-рятувальних служб МНС; створення у навчальному закладі системи технологічної і методичної підтримки в застосуванні ІКТ у професійній та практичній підготовці в умовах інформаційного освітнього середовища навчального закладу.

Для досягнення мети і перевірки гіпотези були сформульовані такі **завдання**:

1. Уточнити суть, зміст і структуру професійної компетентності фахівця БЖД.
2. З’ясувати сучасний стан і тенденції застосування засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчання у ВНЗ МНС.
3. Обґрунтувати організаційно-педагогічні умови застосування ІКТ для формування професійної компетентності курсантів ВНЗ МНС України засобами ІКТ; визначити рівні та критерії оцінки сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця БЖД.
4. Експериментально перевірити педагогічну ефективність запропонованої методики застосування засобів ІКТ у фаховій (професійно орієнтованій) і практичній підготовці та розробити методичні рекомендації для викладачів ВНЗ МНС України щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД із застосуванням засобів ІКТ.

Об’єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців безпеки

життєдіяльності у вищих навчальних закладах МНС України.

Предмет дослідження – формування засобами інформаційно-комунікаційних технологій професійної компетентності майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності.

Методологічною основою дослідження слугували базові дослідження філософії, соціології, педагогіки, психології, військової педагогіки та психології про діяльнісну сутність особистості, її активну роль в оволодінні професійними знаннями, вміннями і навичками; загальнонаукові принципи системного підходу й елементи системного аналізу, безперервності освіти, особистісно орієнтованого підходу до особистості майбутнього фахівця; основні положення системно-структурного підходу до організації навчального процесу у ВНЗ МНС.

Загальною теоретичною основою дослідження є: фундаментальні положення теорії пізнання, професійного навчання та розвитку особистості, концептуальні положення філософії, соціології, теорії професійного навчання та розвитку (В. П. Андрущенко, Г. П. Васянович, І. А. Зязюн, С. У. Гончаренко, Р. С. Гуревич, І. М. Козловська, Н. Г. Ничкало, Г. К. Селевко, С. О. Сисоєва); головні аспекти дослідження військової педагогіки і психології (О. В. Барабанщиков, М. Й. Варій, Н. М. Гупан, М. С. Корольчук, П. А. Корчемний, П. П. Крамаренко, Л. Г. Лаптев, В. І. Осьодло, В. В. Ягупов); загальнонаукові принципи організації навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС (О. П. Євсюков, М. М. Козяр, М. С. Коваль, В. І. Козлячков, М. І. Нещадим, О. В. Мінаєв, О. В. Тімченко); професійного становлення особистості, формування її професійної компетентності (Р. Бернс, Ю. В. Варданын, І. О. Грязнов, К. Доуле, С. Корчинські, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, А. Маслоу, Н. Є. Мойсеюк, Дж. Сьюпер, М. А. Чошанов, Дж. Холланд, О. В. Хуторський, Е. Шорт); загальної теорії використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті (В. П. Безпалько, В. Ю. Биков, А. Борк, Б. С. Гершунський, А. П. Єршов, М. І. Жалдак, Ю. О. Жук, Є. С. Полат, І. В. Роберт, О. В. Шестопалюк); створення і застосування інформаційного освітнього середовища (А. Д. Білан, М. Ю. Кадемія, Г. О. Козлакова, А. Ф. Манако, О. П. Панасюк, Н. Ф. Тализіна); проблем застосування ІКТ у системі професійної підготовки військових спеціалістів (Г. М. Бірюков, Ю. П. Горелов, О. Б. Зачко, О. А. Козлов, А. Д. Кузик, В. І. Лебеденко, А. А. Міхно, Д. І. Никифорчук, П. І. Образцов, П. І. Орлов, Т. Є. Рак, А. Г. Ренкас, В. І. Струков); застосування інформаційних технологій як засобу формування професійної компетентності курсантів військових ВНЗ (Ю. В. Коленко, В. Г. Клімов, В. І. Яковлев).

Методи дослідження. Для розв'язання завдань роботи, перевірки гіпотези, досягнення мети дослідження використовувався комплекс загальнонаукових педагогічних і психологічних методів теоретичного й емпіричного дослідження, зокрема: *а) теоретичні:* системно-структурний (класифікація, систематизація) ретроспективний аналіз, порівняння й узагальнення, праксиметричні (вивчення та узагальнення літературних джерел з відповідних галузей знань, методичних матеріалів), аналіз, синтез, абстрагування, систематизація теоретичних даних, моделювання професійної діяльності, прогнозування можливих форм її реалізації. Це надало можливість визначити стан розроблення проблеми дослідження, обґрунтувати концептуальні положення формування професійної

компетентності майбутніх фахівців БЖД засобами ІКТ та скласти програму дослідно-експериментальної роботи; *б) емпіричні*: методи усного, писемного та комп'ютерного опитування (бесіда, анкетування, інтерв'ювання, тестування), педагогічного спостереження; вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту, самооцінка, експертна оцінка, моделювання, вивчення результатів професійного навчання курсантів, педагогічний експеримент; *в) математико-статистичне опрацювання* результатів досліджень. Під час констатувального експерименту це дозволило з'ясувати наявний рівень професійної компетентності, ефективність навчальної діяльності курсантів, недоліки організації навчально-виховного процесу та визначити шляхи їхнього усунення. Під час формувального експерименту це дозволило довести ефективність запропонованої методики, надійність та вірогідність одержаних результатів.

Організація та експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності МНС України, Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля МНС України (м. Черкаси), Університету цивільного захисту України МНС України (м. Харків), Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Львівської області, Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Рівненської області, Вінницького вищого професійного училища цивільного захисту. Дослідження проводилося поетапно – з 2004 по 2009 рік. У ньому брали участь 716 курсантів, 22 викладачі.

На **підготовчому етапі** (2004-2005 рр.) вивчався стан опрацювання проблеми дослідження у філософській, соціологічній, психологічній, педагогічній, спеціальній літературі. Проаналізовано різні підходи до розв'язання проблеми використання засобів ІКТ у професійній підготовці фахівців цивільного захисту в різних країнах світу. Внаслідок проведеного аналізу було сформульовано мету, гіпотезу, завдання дослідження, визначено теоретико-методичні основи впровадження засобів ІКТ у навчальний процес ВНЗ МНС, розроблено програму дослідження, проведено констатувальний експеримент.

На **аналітичному етапі** (2005-2006 рр.) опрацьовано питання добору відповідних методичних засобів; на основі аналізу соціально-економічних і професійних вимог сучасного виробництва визначено фактичний рівень сформованості професійної компетентності фахівців БЖД; з'ясовано рівень професійних знань, умінь та навичок, який набувають курсанти у ВНЗ МНС у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін; визначено недоліки, що мали місце під час проведення занять із дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; проаналізовано змістову складову професійної підготовки; з'ясовано технологію формування професійної компетентності майбутнього фахівця БЖД та шляхи впровадження у навчально-виховний процес засобів ІКТ. Розроблено експериментальну методику застосування засобів ІКТ у навчально-виховному процесі ВНЗ МНС.

На **формувавальному етапі** (2006-2007 рр.) проводилась дослідно-експериментальна перевірка гіпотези, концептуальних положень, ефективності розроблених методик формування професійної компетентності майбутніх

фахівців БЖД засобами ІКТ, апробація експериментальної методики розвитку професійних знань, умінь і навичок у процесі застосування інноваційних професійно орієнтованих методик навчання на основі засобів ІКТ під час вивчення предметів практичної підготовки з протипожежної безпеки; проведено формувальний експеримент, здійснювалася перевірка ефективності експериментальної методики.

На **узагальнювальному етапі** (2007-2009 рр.) систематизовано й опрацьовано експериментальні дані методами математичної статистики, підсумовувалися добути результати, сформульовано основні висновки й рекомендації, видано методичні посібники й оформлено кандидатську дисертацію.

Наукова новизна добутих результатів дослідження визначається тим, що: *вперше визначено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності засобами ІКТ, реалізація яких дозволяє організувати навчально-виховний процес у ВНЗ МНС за сучасними принципами професійної освіти та підвищити якість підготовки фахівців; уточнено методику й обґрунтовано доцільність* впровадження інноваційних методик навчання на основі засобів ІКТ у процесі вивчення дисциплін практичної підготовки з протипожежної безпеки, визначено технологію їх застосування для формування професійної компетентності; *подальшого розвитку набули* методи і форми підготовки курсантів ВНЗ МНС до оволодіння майбутньою професією; критерії добору засобів професійного навчання з використанням ІКТ за умов професійно орієнтованого навчання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що нами *створено та впроваджено* в навчально-виховний процес: інноваційну методику формування професійної компетентності майбутніх фахівців цивільного захисту засобами ІКТ; дидактичне забезпечення роботи в інформаційному освітньому середовищі (ІОС) навчального закладу, психолого-тренувального центру підготовки пожежних та аварійно-рятувальних команд; навчально-методичний посібник, методичні рекомендації й дидактичні матеріали для викладачів, курсантів і студентів ВНЗ МНС із використанням ІКТ для організації професійного навчання.

Основні положення дисертаційного дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Львівського державного університету безпеки життєдіяльності МНС України (довідка № 2/1894 від 17 грудня 2008 р.), Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля МНС України (м. Черкаси) (довідка № 1/108 від 29 січня 2009 р.), Університету цивільного захисту України МНС України (м. Харків) (довідка № 9/10-39 від 23 грудня 2008 р.), Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Львівської області (довідка № 382 від 9 грудня 2008 р.), Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Рівненської області (довідка № 325 від 8 грудня 2008 р.), Вінницького вищого професійного училища цивільного захисту (довідка № 126/18-0450 від 15 грудня 2008 р.).

Особистий внесок в опублікованому спільно з М. М. Козяром, Л. С. Шевченко навчально-методичному посібнику: автору належать методика представлення навчального матеріалу, зміст пп. 1.3., 2.1., 2.5., 3.3., 4.1. стосовно

розробки та впровадження інформаційного освітнього середовища ЛДУБЖД; у статтях, написаних у співавторстві з М. М. Козяром та Л. С. Шевченко, визначення шляхів удосконалення змісту, форм і методів формування професійної компетентності майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності з використанням інноваційних методик на основі засобів ІКТ.

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалася методологічним обґрунтуванням його вихідних положень, адекватним теоретичним аналізом проблеми інформатизації освіти, відповідністю застосованих методик дослідження, використанням надійних методів статистичного опрацювання даних, поєднанням методів кількісного та якісного аналізу, позитивними результатами впровадження авторських методик у практику.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні, методичні й практичні результати проведених досліджень, концептуальні положення й загальні висновки нами представлено у вигляді доповідей і повідомлень на міжнародних конференціях: “Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи” (Львів, 2006), “Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи” (Хмельницький, 2007), “Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми” (Вінниця, 2008), “Філософія освіти і формування національної управлінської гуманітарно-технічної еліти” (Харків, 2008), “Актуальні проблеми і перспективи трудової та професійної підготовки молоді” (Дрогобич, 2008), “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору” (Київ, 2008); всеукраїнських науково-практичних конференціях: “Професійна підготовка педагогічних кадрів в умовах інноваційної перебудови української національної освіти: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку” (Хмельницький, 2007), “Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців” (Львів, 2007), науково-практичному семінарі: “Особистість в екстремальних умовах” (Львів, 2008); на конференціях аспірантів, кафедрах інформаційних технологій та телекомунікаційних систем, педагогіки та практичної психології у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності.

Основні результати дослідження висвітлено в 13 **публікаціях** (з них 10 без співавторів); 6 статей вміщено в провідних фахових виданнях – з переліку ВАК України.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг – 260 сторінок, основний текст дисертації – 183 сторінки, з яких 9 сторінок відведено таблицям, 10 сторінок – рисункам. Додатки охоплюють 47 сторінок. Список літератури налічує 282 найменування, з яких 19 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність і доцільність; визначено мету, об’єкт, предмет, сформульовано гіпотезу та головні завдання, методологічну й теоретичну основи, методи дослідження, розкрито його наукову

новизну, практичне значення добутих результатів, викладено положення, що виносяться на захист, представлено відомості про апробацію та впровадження результатів роботи.

У першому розділі – **“Формування професійної компетентності майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності як педагогічна проблема”** розглянуто поняття “професійна компетентність” у сучасній психологічній і педагогічній літературі, уточнено терміни “компетентність”, “професійна компетентність”, сформульовано означення “професійна компетентність фахівця безпеки життєдіяльності МНС України”, окреслено педагогічні і психологічні основи цих понять; проаналізовано навчальний план, програми підготовки, навчальну літературу напряму підготовки б.170203 “Пожежна безпека”, кваліфікації 3439 “Фахівець (з протипожежної безпеки)”; розкрито суть, структуру та критерії сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД у вивченні дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; проаналізовано цілі та завдання застосування сучасних ІКТ у ВНЗ МНС; теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування засобами ІКТ професійної компетентності; проаналізовано перспективні напрями розроблення та використання професійно орієнтованих технологій у ВНЗ МНС.

Узагальнення проведеного теоретичного аналізу та власний практичний досвід, на основі системно-діяльнісного підходу до розгляду поняття “професійна компетентність” та її складових, дозволив сформулювати таке означення професійної компетентності фахівця безпеки життєдіяльності МНС України: система професійних знань, умінь і навичок, що пов’язані із виконанням професійної діяльності на високому рівні, серед яких: забезпечення мобільності поповнення професійних особистісних знань; професійна теоретична, практична, морально-психологічна підготовленість; уміння виявляти, ставити і розв’язувати на рівні технологічних або трудових стандартів професійні завдання; критичність мислення; саморефлексія; лідерський потенціал.

Виділено критерії формування професійної компетентності фахівців безпеки життєдіяльності, що відображені в освітньо-професійній програмі, освітньо-кваліфікаційній характеристиці, навчальних планах і програмах: цілісне відображення у змісті навчання задач формування різнобічно розвиненої особистості, що передбачає формування професійної спрямованості і важливих професійних якостей майбутнього фахівця БЖД; висока наукова і практична значущість тематики навчальних дисциплін; коригування складності матеріалу, що вивчається, відповідно до реальних знань курсантів; відповідність об’єму, змісту та часу, який необхідний для вивчення конкретного предмета, послідовність вивчення нового матеріалу, встановлення міжпредметних зв’язків; впровадження інноваційних технологій на базі інтегрованих методик; відповідність наявної навчально-методичної і матеріально-технічної баз змісту навчальних дисциплін.

Дієвість формування професійної компетентності залежить від багатьох умов, а саме: психологічно обґрунтований вибір професії, професійний відбір курсантів, формування професійної спрямованості, включення до змісту навчально-виховного процесу розвивальних методик, забезпечення послідовного засвоєння професіоналом системи взаємозалежних видів діяльності.

У розділі розглянуто загальні питання інформатизації вищої військової школи, розкрито тенденції упровадження ІКТ у систему функціонування ВНЗ МНС України, проаналізовано стан і розвиток використання педагогічних можливостей ІКТ у навчальному процесі. З'ясовано, що дидактика в умовах ІКТ розглядає як основну мету розкриття, розвиток та реалізацію інтелектуального потенціалу особистості за умови забезпечення педагогічної дії лонгуючого характеру; забезпечує реалізацію різнопланових видів навчальної діяльності (інформаційна, ігрова, експериментально-дослідницька, самостійна, індивідуальна та ін.). Зреалізовуватися це може за умов створення та розвитку нового покоління засобів навчання на основі ІКТ, у рамках конкретної методичної системи та технології навчання.

Визначено такі завдання інформатизації освіти у ВНЗ МНС: підвищення якості підготовки фахівців на основі використання в навчальному процесі засобів ІКТ; адаптація технологій навчання до індивідуальних особливостей курсантів; розробка нових технологій навчання; забезпечення неперервності та наступності в навчанні; розробка навчальних матеріалів для дистанційного навчання; вдосконалення програмно-методичного забезпечення навчального процесу; впровадження ІКТ у процес спеціальної професійної діяльності фахівців БЖД.

Доведено, що ІКТ необхідно використовувати не тільки для традиційних форм і методів навчання, а й для професійно орієнтованих методик, які для управління процесом формування професійної компетентності майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності у ВНЗ МНС України потрібно орієнтувати на: розвиток мислення, потенційних можливостей курсантів до прояву ініціативи в процесі прийняття рішення в екстремальних ситуаціях; забезпечення технічного доступу до навчальної інформації з використанням гіпертекстової технології; адаптації системи навчання до індивідуальних особливостей курсантів; реалізацію міжособистісного спілкування; управління навчальною діяльністю; формування вмінь і навичок здійснення інформаційно-навчальної та експериментально-дослідницької діяльності.

У другому розділі – **“Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності курсантів засобами інформаційно-комунікаційних технологій”** сформульовано та теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності курсантів ВНЗ МНС засобами ІКТ: дидактичне проектування, конструювання і реалізація професійно орієнтованих засобів ІКТ на основі моделювання професійної діяльності фахівців БЖД із урахуванням кваліфікаційних вимог до випускників ВНЗ МНС України; побудова навчального процесу із застосуванням ІКТ на основі професійно орієнтованих технологій з метою формування вмінь і навичок приймати оптимальні рішення або пропонувати варіанти їх розв'язку у надзвичайних ситуаціях; використання ПТЦ для навчання і тренінгу особового складу пожежно-рятувальних служб МНС; створення у навчальному закладі системи технологічної і методичної підтримки в застосуванні ІКТ у професійній та практичній підготовці в умовах ІОС навчального закладу; розкрито зміст і методику застосування ІКТ для формування професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД, створення ПТЦ.

Підготовка кваліфікованих фахівців безпеки життєдіяльності у ВНЗ МНС України в сучасних умовах підпорядкована досягненню конкретної мети – гарантованому виконанню державного замовлення відповідно до Галузевого стандарту вищої освіти України на підготовку фахівців БЖД із заздалегідь заданим кваліфікаційним рівнем професійної компетентності. Формування основного блоку знань, умінь і навичок здійснюється в процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки на основі моделювання майбутньої професійної діяльності випускника ВНЗ. Змістовним аспектом вивчення дисциплін цього циклу є системно-діяльнісний підхід як єдина методологічна основа викладання всіх без винятку дисциплін. Це зреалізовується методологією навчання, переходом від репродуктивного характеру засвоєння знань, умінь та навичок, націленого на запам'ятовування й відтворення знань курсантами, на продуктивно-творчий характер навчання, в основі якого лежить діяльність самого курсанта із засвоєння, здобування та застосування знань. Перспективним напрямом реалізації такого підходу є застосування ІКТ: аудиторне навчання (мультимедійний навчальний мережевий комплекс, лабораторії імітаційного моделювання з використанням віртуальної реальності, комп'ютерної графіки, підготовки керівника ліквідації надзвичайних ситуацій, мультимедійний лекційний зал); ПТЦ; дистанційне навчання; бібліотечні технології; телекомунікаційні технології; серверні технології; геопросторові технології та ін., як засобів формування професійної компетентності фахівців цивільного захисту.

Доведено й експериментально перевірено, що застосування ІОС забезпечує: задоволення індивідуальних, освітніх потреб курсантів через підвищення рівня підготовки в сфері ІКТ, розроблення та впровадження електронних посібників, електронних навчально-методичних комплексів, що забезпечують формування професійних знань майбутніх фахівців БЖД за принципами диференціації, індивідуалізації навчання, застосування інноваційних технологій на базі інтегрованих методик, шляхом впровадження сучасних ІКТ (модульне, дистанційне, віртуальне навчання, e-learning, m-learning, blended learning, робота в Інтернет/ Інтранет тощо); створення єдиного інформаційного простору через інтеграцію розрізаних підрозділів і служб; організацію системи підвищення кваліфікації викладачів у галузі ІКТ; удосконалення системи інформаційного і методичного забезпечення в управлінні навчальним закладом.

Установлено, що для розвитку вмінь виконувати рятувальні завдання в екстремальних умовах доцільно застосовувати спеціалізований ПТЦ. Для ефективних і надійних дій в особливих та екстремальних ситуаціях майбутні фахівці БЖД мають володіти функціональними можливостями, які зводяться не тільки до резервів організму, а становлять додаткові знання, вміння і навички та включаються для компенсації екстремальних чинників. Проведення занять на базі ПТЦ, обладнаного засобами ІКТ, де враховано специфіку професійної діяльності особового складу частин МНС, забезпечує підвищення рівня професійної компетентності фахівців БЖД (психологічне обґрунтування вибору професії, забезпечення послідовного набуття вмінь та одержання навичок діяльності у надзвичайних ситуаціях тощо).

У третьому розділі – “Експериментальна перевірка ефективності формування професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД засобами ІКТ” розглянуто організацію експериментальної роботи, перевірено ефективність організаційно-педагогічних умов використання засобів ІКТ для формування професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД, наведено результати педагогічного експерименту. Визначені організаційно-педагогічні умови і принципи взаємодії у навчально-виховному процесі ВНЗ МНС учасників дослідно-експериментальної роботи дозволили розробити модель підготовки майбутнього фахівця БЖД до включення у професійну діяльність (рис. 1).

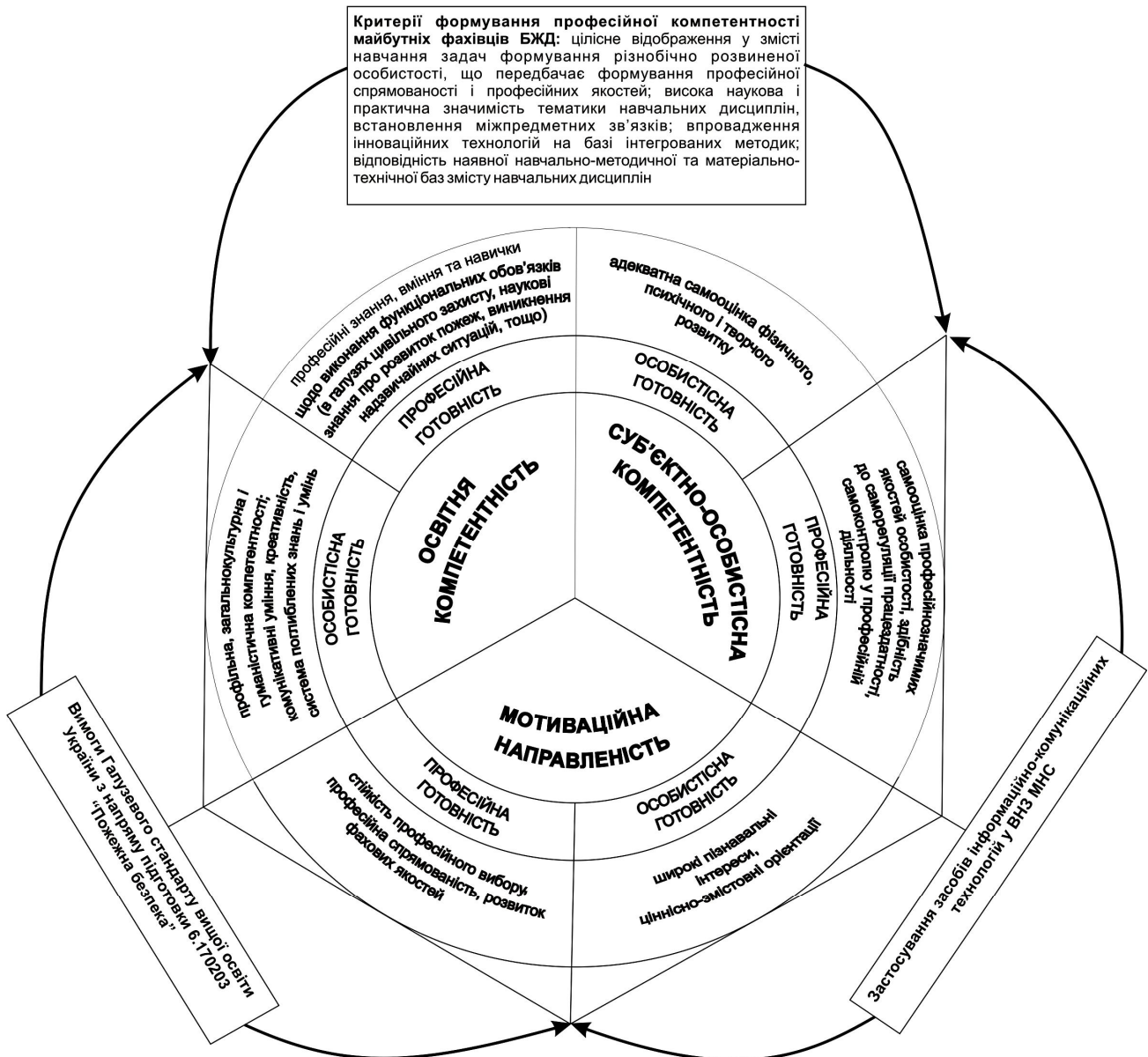

Рис. 1. Модель підготовки майбутнього фахівця БЖД до включення у професійну діяльність

Відповідно до методики проведення порівняльного педагогічного експерименту в період 2006-2008 років було організовано низку досліджень, які проводилися в процесі вивчення дисциплін практичної підготовки з пожежної безпеки, а саме: “Пожежна та аварійно-рятувальна техніка”, “Пожежна і

виробнича автоматика”, “Пожежно-рятувальна підготовка”, “Пожежна тактика” та ін. У експериментальному навчанні в цей період брали участь 206 курсантів ЛДУБЖД четвертого курсу навчання та 10 викладачів. Головні зусилля в експериментальній роботі були спрямовані на виявлення можливостей підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту засобами ІКТ, а також формування заданого рівня професійної компетентності. Під час вивчення дисциплін практичної підготовки з протипожежної безпеки оцінка професійної компетентності проводилася як на рівні визначення якості знань, набутих курсантами в процесі навчання, так і на рівні сформованості в них професійно значущих якостей і професійних умінь, визначених у освітньо-кваліфікаційній характеристиці та кваліфікаційних характеристиках фахівців.

Результати оцінки першого із критеріїв – якість засвоєння знань із професійно теоретичної та професійно практичної підготовки – свідчать про те, що в більшості курсантів експериментальної групи рівень якості засвоєння професійних знань складає 80,9 % (таблиця 1). Курсантів, які навчаються із низьким рівнем, не виявлено.

Таблиця 1

Рівні сформованості професійної компетентності на початку та наприкінці проведення порівняльного педагогічного експерименту (знання складова)

Рівні сформованості професійної компетентності		Контрольні групи		Експериментальні групи	
		К-ть курсантів	Процент (%)	К-ть курсантів	Процент (%)
високий (творчий)	до	36	30,77	32	35,96
	після	39	33,33	40	44,94
середній (активно-пошуковий)	до	41	35,04	28	31,46
	після	49	41,88	32	35,96
достатній (наслідувальний)	до	38	32,48	28	31,46
	після	28	23,93	17	19,10
низький (пасивний)	до	2	1,71	1	1,12
	після	1	0,85	0	0,00
Всього		117	100	89	100

Отже, вивчення дисциплін практичної підготовки з протипожежної безпеки з використанням нового покоління засобів навчання на основі ІКТ у рамках конкретної методичної системи та технології навчання, з погляду дидактики, є більш результативним. Застосована в дослідженні методика дозволяє оцінювати тільки “знаннєву” сторону навчального процесу, визначення ж “діяльнїсної” складової можна провести тільки на основі використання методу експертних оцінок. Виходячи з цього, було розроблено спеціальні анкети для визначення рівня сформованості у випускників професійно значущих якостей і

професійних умінь, що характеризують їх як майбутніх фахівців БЖД. Ці анкети заповнювалися членами комісії із захисту бакалаврських робіт та тестового державного іспиту як підсумкової звітності на заключному етапі навчання.

Аналіз результатів експертної оцінки сформованості у курсантів професійно значущих якостей і професійних умінь проводився в три етапи: на першому етапі аналізувалася освітня компетентність (знання, вміння та навички майбутніх фахівців цивільного захисту виявляти, ставити і розв'язувати на рівні технологічних або професійних стандартів фахові завдання); на другому – суб'єктно-особистісна компетентність (сформованість у майбутніх фахівців БЖД блоків професійно значущих якостей, таких як: спеціальні, комунікативні та адаптивні); на третьому етапі проходило дослідження формування мотиваційної (професійної) спрямованості курсантів і розвиток їхніх фахових якостей за наступними напрямками: тип мотиваційної спрямованості та оцінка адаптаційних можливостей особистості (нервово-психічна стійкість, комунікативні здібності, моральна нормативність, особистісний адаптивний потенціал) і діагностика ступеню готовності до ризику.

Одержані результати характеризують рівні сформованості професійних умінь і професійно значущих якостей у курсантів, які захищали бакалаврські роботи та складали державний іспит у 2007-2008 навчальному році. Застосування засобів ІКТ у навчально-виховному процесі дозволяє формувати у майбутніх фахівців БЖД необхідний рівень професійної компетентності. Про це свідчать суб'єктивні оцінки самих курсантів. Як аргумент на користь цього висновку можна розглядати той факт, що сформованість у курсантів професійно значущих якостей і професійних умінь за жодним з них не виявилася нижче показників, закладених у кваліфікаційній характеристиці фахівця цивільного захисту. Отже, важливим показником експериментального навчання варто вважати гарантоване досягнення дидактичних цілей, які сформульовано під час проектування системи інноваційного навчання на основі застосування засобів ІКТ.

Результати відстроченого тестування, проведеного через місяць з метою визначення залишкових знань, умінь та навичок, набутих курсантами за час проведення експериментального навчання, підтвердили збереження знань, умінь і навичок. Порівняльна оцінка застосування інноваційних професійно орієнтованих методик навчання на основі засобів ІКТ і традиційних форм і методів склала 0,08 бала – 1,6 % в експериментальній групі проти 0,16 бала – 3,83 % у контрольній.

Спостереження за динамікою успішності курсантів контрольних й експериментальних груп показали, що під час формувального експерименту в останніх значно підвищилася пізнавальна та навчальна активність, самостійність та логічне мислення, зросли інтерес до майбутньої професії та міцність засвоєння системи знань і сформованість умінь майбутніх фахівців.

Проведений педагогічний експеримент показав, що чинниками стійкого розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД є: реалізація сформованих потреб у навчальній діяльності; задоволеність і ставлення до виконуваної діяльності; прояв самостійності, самоорганізації й самовиховання в навчальній і службовій діяльності; цілісне забезпечення професійної готовності курсанта засобами навчально-пізнавальної діяльності; зміст переважної

мотивації в діяльності та її спрямованість; системність, глибина й міцність засвоєння знань, умінь і навичок необхідних для розуміння сутності природних і соціальних процесів функціонування спеціальної діяльності випускника ВНЗ МНС, їхнє творче застосування в процесі виконання функціональних обов'язків; високий рівень виконання професійної діяльності, зумовлений наявністю відповідної підготовленості.

У **загальних висновках** викладено основні результати теоретичної та методичної розробки процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД засобами ІКТ.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження уточнено основні поняття дослідження: “компетенція”, “компетентність”, “професійна компетентність”, схарактеризовано педагогічні і психологічні основи цих понять. Опираючись на різноманітні трактування компетентності, ми прийняли таке означення професійної компетентності фахівця безпеки життєдіяльності МНС України: це система професійних знань, умінь і навичок, які пов'язані із виконанням професійної діяльності на високому рівні. Серед них: забезпечення мобільності поповнення професійних особистісних знань; професійна теоретична, практична, морально-психологічна підготовленість; уміння виявляти, ставити і розв'язувати на рівні технологічних або трудових стандартів професійні завдання; критичність мислення; саморефлексія; лідерський потенціал.

2. Аналіз літературних джерел і вивчення педагогічного досвіду ВНЗ довели, що необхідно використовувати ІКТ не тільки для традиційних форм і методів навчання, а й для професійно орієнтованих методик (інтерактивні методи навчання, мультимедійні навчальні курси, віртуальні лабораторії, моделювання, ПТЦ), які для управління процесом формування професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД у ВНЗ МНС України потрібно орієнтувати на розвиток мислення та потенційних можливостей курсантів щодо прояву ініціативи в процесі прийняття рішення в екстремальних ситуаціях; забезпечення технічного доступу до навчальної інформації з використанням гіпертекстової технології; адаптації системи навчання до індивідуальних особливостей курсантів; реалізацію міжособистісного спілкування; управління навчальною діяльністю; формування умінь і навичок здійснення інформаційно-навчальної та експериментально-дослідницької діяльності.

Дослідження дозволило визначити у ВНЗ МНС України такі професійно орієнтовані засоби ІКТ: розробка і застосування засобів інформатизації навчального процесу; інновації в розробці і застосуванні технічних засобів навчання, у системі контролю й оцінки результатів навчання; застосування інтерактивних методик навчання; застосування ІКТ у процесі викладання професійно орієнтованих дисциплін; оцінка ефективності навчання; мультимедійні навчальні курси, віртуальні лабораторії, моделювання; дистанційна освіта; використання Інтернет/ Інтранет-ресурсів; розробка та застосування електронних підручників, електронних навчально-методичних

комплексів; ІКТ в управлінні ВНЗ МНС; автоматизація роботи бібліотек; інновації у підготовці і підвищенні кваліфікації викладачів; створення ІОС; навчально-тренувальні комплекси (ПТЦ); зв'язок між навчальними закладами.

Дослідження засвідчило, що розв'язання проблеми формування професійної компетентності у майбутніх фахівців БЖД лежить в площині використання передових досягнень педагогічної науки, зокрема системно-діяльнісного і особистісно орієнтованого підходів; дидактичного забезпечення як змістовної, так і процесуальної сторін навчально-виховного процесу; активізації пізнавальної діяльності курсантів; автоматизації педагогічної діяльності викладача, а також створення організаційно-педагогічних умов, що сприяють підвищенню ефективності впровадження у ВНЗ МНС засобів ІКТ.

3. Визначено і впроваджено у навчально-виховний процес ВНЗ МНС України комплекс організаційно-педагогічних умов ефективного управління процесом формування професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД: забезпечення дидактичного проектування, конструювання і реалізації професійно орієнтованих засобів ІКТ (електронні навчально-методичні комплекси, електронні підручники, мультимедійні навчальні курси, віртуальні лабораторії, технічне устаткування) на основі моделювання професійної діяльності фахівців безпеки життєдіяльності із урахуванням кваліфікаційних вимог до випускників ВНЗ МНС України; побудова навчального процесу із застосуванням ІКТ на основі професійно орієнтованих технологій, з метою формування умінь і навичок приймати оптимальні рішення або пропонувати варіанти їх розв'язку у надзвичайних ситуаціях; створення і використання ПТЦ для навчання і тренінгу особового складу пожежно-рятувальних служб МНС; організація у навчальному закладі системи технологічної і методичної підтримки у сфері застосування ІКТ у процесі викладання дисциплін професійної та практичної підготовки в умовах ІОС навчального закладу. Це викликало помітну позитивну динаміку убік підвищення рівня сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД, що свідчить про необхідність й достатність визначених умов.

Виділено чотири рівні сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця БЖД (з урахуванням необхідності якісної оцінки): низький (пасивний); достатній (наслідувальний); середній (активно-пошуковий); високий (творчий) та критерії оцінки сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця БЖД: обсяг і якість засвоєння спеціальних знань, умінь і навичок, міцність їхнього засвоєння, якість виконання творчих завдань і робіт під час розв'язання професійно орієнтованих завдань, мотивація, активність курсантів.

4. Експериментально перевірено педагогічну ефективність запропонованої методики застосування засобів ІКТ у процесі вивчення дисциплін циклу професійної (професійно орієнтованої) та практичної підготовки. Доведено, що професійно-орієнтовану технологію навчання, яка забезпечує формування заданого рівня професійної компетентності, доцільно розробляти за таким алгоритмом: діагностична постановка цілей навчання; обґрунтування змісту предметної діяльності педагога; представлення професійного досвіду, що підлягає засвоєнню курсантами у вигляді системи пізнавальних і практичних завдань; пошук спеціальних дидактичних процедур засвоєння цього досвіду (вибір

організаційних форм, методів, засобів індивідуальної й колективної навчальної діяльності); виявлення логіки організації педагогічної взаємодії з курсантами з метою перенесення набутого досвіду на нові сфери діяльності; вибір процедур контролю й вимірювання якості засвоєння програми навчання, а також способів індивідуальної корекції сформованості професійної компетентності.

Аналіз результатів експериментальних досліджень дав змогу дійти висновку щодо доцільності використання засобів ІКТ для формування професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД, оскільки, по-перше, експериментально доведено, що застосування в навчальному процесі ВНЗ МНС засобів ІКТ дозволяє підвищити показники сформованості професійної компетентності курсантів; по-друге, активізувати їхню пізнавальну діяльність, підвищити стимулюючо-мотиваційну складову навчального процесу.

Методичні рекомендації щодо організації професійної підготовки курсантів ВНЗ МНС розроблені автором з урахуванням результатів експериментальної роботи.

Узагальнені результати проведених нами досліджень свідчать про ефективність запропонованої методики; експериментальними даними доведено, що вихідна методологія є правильною, поставлені завдання розв'язані, мета досягнута. Обґрунтовані теоретичні та практичні висновки мають суттєве значення для використання засобів ІКТ у професійному навчанні майбутніх фахівців БЖД, а також для підвищення рівня фахової підготовки викладачів в умовах роботи інформаційного освітнього середовища навчального закладу.

Проведене дослідження, поза всяким сумнівом, не вичерпує всіх аспектів пов'язаних з використанням засобів ІКТ для формування професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД. Подальше вивчення проблеми може бути пов'язане з більш глибоким визначенням можливостей засобів ІКТ та розробленням на цій основі інноваційних та інтегрованих методик їхнього впровадження у навчально-виховний процес; дослідженням закономірностей, принципів, умов індивідуалізації формування професійної компетентності у фахівців БЖД у ВНЗ МНС, а також особливостей формування різних видів компетентностей у структурі особистості фахівця цивільного захисту.

Основні положення та результати дослідження викладені у таких публікаціях автора:

Статті в наукових фахових виданнях:

1. **Ткаченко Т. В.** Використання інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності вищих навчальних закладів МНС України / **Т. В. Ткаченко** // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ДОВ “Вінниця”, 2007. — [вип. 14]. — С. 435–441.

2. Козяр М. М. Формування професійних знань і умінь рятувальників у психолого-тренувальному центрі / М. М. Козяр, **Т. В. Ткаченко** // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ДОВ “Вінниця”, 2008. — [вип. 16]. — С. 49–53.

3. **Ткаченко Т. В.** Дистанційне навчання як чинник формування професійних якостей майбутніх фахівців цивільного захисту / **Т. В. Ткаченко** // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. / Редкол. : М. І. Сметанський (голова) та ін. – Вінниця : ПП “Едельвейс і К”, 2008. – [вип. 23]. – С. 265–270.

4. **Ткаченко Т. В.** Використання сучасних інформаційних технологій, наочності та технічних засобів навчання в навчальному процесі / **Т. В. Ткаченко** // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця : ДОВ “Вінниця”, 2008. – [вип. 17]. – С. 441–445.

5. **Ткаченко Т. В.** Робота в інформаційному освітньому середовищі ЛДУБЖД / **Т. В. Ткаченко** // Вища освіта України. – Київ: Вид-во “Гнозис”, 2008. – [дод. 3, том V (12)]. – С. 586–593.

6. **Ткаченко Т. В.** Формування професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД при вивченні дисциплін циклу професійної та практичної підготовки / **Т. В. Ткаченко** // Молодь і ринок. – Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка, 2009. – [№2 (49)]. – С. 123–128.

Збірники наукових праць:

7. **Ткаченко Т. В.** Вплив новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій на формування творчого мислення у першокурсників / **Т. В. Ткаченко** // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті : досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. – Львів : ЛДУБЖД, 2006. – [вип. 1]. – С. 201–205.

8. **Ткаченко Т.** Професійна компетентність фахівців безпеки життєдіяльності : сутність і критерії формування засобами ІКТ / **Тарас Ткаченко** // Професійне становлення особистості : проблеми і перспективи : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (24-26 жовтня 2007 р.). – Хмельницький : Авіст, 2007. – С. 199–203.

9. **Ткаченко Т. В.** Технологія мультимедіа для дистанційного навчання / **Т. В. Ткаченко**, Л. С. Шевченко // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. – Хмельницький : ХГПА, 2007. – [вип. 18]. – С. 171–174.

10. **Ткаченко Т. В.** Підготовка педагогів до роботи в єдиному інформаційному освітньому середовищі навчального закладу / **Т. В. Ткаченко** // Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (22-23 листопада 2007 р.) – Львів : Вид-во “СПОЛОМ”, 2008. – № 3. – С. 114–121.

11. **Ткаченко Т. В.** Використання інтерактивних навчальних ресурсів у підготовці фахівців / **Т. В. Ткаченко** // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2008. – [вип. 17(21)]. – С. 362–370.

Інші матеріали:

12. Козяр М. М. Проектування та створення інформаційного освітнього середовища навчального закладу: навчально-методичний посібник / [Козяр М. М., **Ткаченко Т. В.**, Шевченко Л. С.]. – Львів : Вид-во “СПОЛОМ”, 2008. – 186 с.

13. **Ткаченко Т.** Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності курсантів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : методичні рекомендації / **Тарас Ткаченко** ; за загальною редакцією доктора пед. наук, професора Козяра М.М. – Львів : Вид-во СПОЛОМ, 2009 – 100 с.

АНОТАЦІЯ

Ткаченко Т. В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2009.

У дисертації уточнено суть, зміст та структуру професійної компетентності фахівця БЖД, з'ясовано сучасний стан і тенденції застосування засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчання у ВНЗ МНС, здійснено аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури, а також дисертаційних робіт з проблеми формування професійної компетентності фахівців цивільного захисту у ВНЗ МНС.

Визначено та теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови ефективності використання інформаційних технологій для формування професійної компетентності курсантів ВНЗ МНС України засобами ІКТ. Експериментально перевірено педагогічну ефективність запропонованої методики застосування засобів ІКТ у фаховій (професійно орієнтованій) і практичній підготовці, розроблено методичні рекомендації для викладачів навчальних закладів МНС України щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців БЖД із застосуванням засобів ІКТ.

Ключові слова: професійна компетентність, професійна компетентність фахівця безпеки життєдіяльності МНС України, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційне освітнє середовище, психолого-тренувальний центр підготовки пожежних та аварійно-рятувальних команд.

АННОТАЦИЯ

Ткаченко Т. В. Формирование профессиональной компетентности будущих специалистов безопасности жизнедеятельности средствами информационно-коммуникационных технологий. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Винница 2009.

В диссертации уточнена суть, содержание и структура профессиональной компетентности специалиста БЖД, определено современное состояние и тенденции применения средств информационно-коммуникационных технологий обучения в ВНЗ МНС, осуществлен анализ психолого-педагогической, методической литературы, а также диссертационных работ по проблеме

формирования профессиональной компетентности специалистов гражданской защиты.

Доказано, что необходимо использовать ИКТ не только для традиционных форм и методов обучения, но и для профессионально ориентированных методик (интерактивные методы обучения, мультимедийные учебные курсы, виртуальные лаборатории, моделирование, ПТЦ). Которые для управления процессом формирования профессиональной компетентности будущих специалистов БЖД в ВНЗ МЧС Украины нужно ориентировать на: развитие мышления; развитие потенциальных возможностей курсантов к проявлению инициативы в процессе принятия решений в экстремальных ситуациях; обеспечение технического доступа к учебной информации с использованием гипертекстовой технологии; адаптации системы обучения к индивидуальным особенностям курсантов; управление учебной деятельностью; формирование умений и навыков осуществления информационно-учебной и экспериментально-исследовательской деятельности.

Определен и внедрен в учебно-воспитательный процесс ВНЗ МЧС Украины комплекс организационно-педагогических условий эффективного управления процессом формирования профессиональной компетентности будущих специалистов БЖД: обеспечение дидактического проектирования, конструирование и реализация профессионально ориентированных средств ИКТ на основе моделирования профессиональной деятельности с учетом квалификационных требований к выпускникам ВНЗ МЧС Украины; построение учебного процесса с применением ИКТ на основе профессионально ориентированных технологий, с целью формирования умений и навыков принимать оптимальные решения или предлагать варианты их решения в чрезвычайных ситуациях; создание и использование ПТЦ для обучения и тренинга личного состава пожарно-спасательных служб МЧС; организация в учебном заведении системы технологической и методической поддержки в области применения ИКТ при преподавании дисциплин профессиональной и практической подготовки, в условиях информационной образовательной среды учебного заведения. Это вызвало заметную положительную динамику в сторону повышения уровня сформированности профессиональной компетентности будущих специалистов БЖД, что говорит о необходимости и достаточности указанных условий.

Экспериментально проверена педагогическая эффективность предложенной методики применения средств ИКТ в профессиональной (профессионально ориентированной) и практической подготовке, разработаны методические рекомендации для преподавателей учебных заведений МЧС Украины относительно формирования профессиональной компетентности будущих специалистов БЖД с применением средств ИКТ. Анализ результатов экспериментальных исследований дал возможность сделать вывод относительно целесообразности использования средств ИКТ для формирования профессиональной компетентности будущих специалистов БЖД, поскольку во-первых, экспериментально доказано, что применение в учебном процессе ВНЗ МЧС средств ИКТ разрешает повысить показатели сформированности

профессиональной компетентности курсантов; во-вторых, активизировать их познавательную деятельность.

Обобщенные результаты проведенных нами исследований свидетельствуют об эффективности предложенной методики; экспериментальные данные доказывают, что исходная методология правильная, поставленные задачи решены, цель достигнута. Обоснованные теоретические и практические выводы имеют существенное значение для использования средств ИКТ в профессиональном обучении будущих специалистов БЖД, а также для повышения уровня профессиональной подготовки преподавателей в условиях работы информационной образовательной среды учебного заведения.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессиональная компетентность специалиста безопасности жизнедеятельности МЧС Украины, информационно-коммуникационные технологии, информационная образовательная среда, психолого-тренировочный центр подготовки пожарных и аварийно-спасательных команд.

SUMMARU

Tkachenko T.V. Trade competence forming of future specialists in life safety by means of information and communication technologies. – Manuscript.

The thesis applying for a candidate of pedagogical sciences degree in the specialty 13.00.04 – theory and methods of vocational education. – Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykahailo Kotsyubynskiy, Ukraine, Vinnytsia, 2009.

The thesis considers the essence, content and the structure of the trade competence of the specialist in Life Safety. In the thesis is ascertained the present state and tendencies of using the means of information and communication technologies (ICT) of studying in Higher Educational Institutions of the Ministry of Emergency Situations (MES); is made the analysis of the psychological and pedagogical as well as methodical literature and also the theses that consider the problems as to the trade competence forming of civil defense specialists in Higher Educational Institutions of the MES.

In present thesis are defined and theoretically grounded the organizational and pedagogical conditions of the effectiveness of using the information technologies for trade competence forming of the cadets of Higher Educational Institutions of the MES of Ukraine by means of ICT. Also is experimentally tested the pedagogical effectiveness of the presented methods of using the means of ICT in professional (trade oriented) and practical training; are developed the methodical recommendations for tutors of Educational Institutions of the MES of Ukraine as to the trade competence forming of the future specialists in Life Safety using the means of ICT.

Key words: trade competence, trade competence of a specialist in Life Safety of the MES of Ukraine, information and communication technologies, information and education environment, psychological and training center of fire and rescue teams training.

Підписано до друку 04.08.2009 р.
Друк різнограф.
Наклад 100 прим.

Формат 60×80 1/16
Ум. друк. арк. 1,0
Зам. № 8 / 2009

